

Zárójelentés

A „Kontinentális filozófia a XX. században” című T 049724 számú OTKA kutatást sikeresen befejeztük. A kutatás két résztvevője Olay Csaba és Ullmann Tamás volt, a résztvevők személyi összetételében nem történt változás. 2008 októberében kérvényeztük a kutatási tervben megjelölt időszak (2005.01.01 – 2008.12.31) fél évvel való meghosszabbítását, amelyre az engedélyt meg is kaptuk. A munkát 2009 június végén fejeztük be.

A végeredmény

A kutatási tervben nem egyszerűen a megjelölt téma tanulmányokban való sokoldalú feldolgozását vállaltuk, hanem egy olyan kézirat elkészítését is, amely monografikus igényrel és kézikönyv jelleggel mutatja be a kontinentális filozófia elmúlt évszázadának legfontosabb eredményeit.

A tervezetben vállalt kézirat elkészült. A mintegy 430 oldalas (27-28 ív terjedelmű) szöveget CD mellékleten csatoljuk a Zárójelentéshez, a részletes tartalomjegyzéket pedig a Zárójelentés Függeléke tartalmazza.

A végeredmény viszonya a kutatási tervben megfogalmazott célokhoz

Összességében megállapítható, hogy a kézikönyv kutatási tervben felvázolt szerkezetét sikerült megőrizni, az előzetes elképzelés helyesnek és tarthatónak bizonyult. Az elkészült kézirat lényegében megfelel az előzetes tervnek mind a szerkezet, mind a tárgyalt szerzők tekintetében. A szöveg ugyanakkor némileg hosszabb lett az eredetileg tervezettnél.

Az elkészült szöveg további sorsa

Nem túlzás azt állítani, hogy hiánypótló munka született. Konkrét megállapodást még egyetlen kiadóval sem kötöttünk, de már felvettük a kapcsolatot az Akadémiai Kiadóval és a L'Harmattan Kiadóval. Az Akadémiai Kiadó munkatársa, Szabó Zsuzsanna el is kérte a szöveg elkészült fejezeteit. Úgy tervezzük, hogy az utolsó kiegészítések és stiláris javítások

után már a végleges szöveget tudjuk valamelyik kiadóhoz benyújtani. Terveink szerint a könyv 2010 tavaszán jelenne meg.

Publikációs és tudományos tevékenység

Az OTKA pályázat által támogatott 4 éves kutatási időszakban végzett munkát nem csak az elkészült kézirat terjedelme mutatja, hanem a kutatás mindkét résztvevője által kifejtett publikációs tevékenység. Az elmúlt években általunk írt könyvek, tanulmányok és cikkek legnagyobb része közvetlen kapcsolatban áll a kutatási témával és a 20. századi kontinentális filozófia egy-egy szerzőjének, vagy főbb problémájának tárgyalásán keresztül a kézikönyv létrejöttét készítette elő.

A kutatási időszak alatt készült legfontosabb publikációk:

Olay Csaba

Könyvek:

1. *Hans-Georg Gadamer: Phänomenologie der ungegenständlichen Zusammenhänge.* Königshausen & Neumann, Würzburg 2007.
2. *Hannah Arendt politikai egzisztencializmusa.* L'Harmattan, Budapest 2008.

Tanulmányok:

1. „A hagyomány jelene. Strauss és Gadamer levelezése elé” 2000, 2005/július-augusztus, 103-104.o.
2. „Gadamer művészetfelfogása”; in: Susszer Zoltán (szerk.): *A gondolat nyelve önmagánál és másnál.* L'Harmattan, Budapest 2005.
3. (Ullmann Tamással): „Bibliográfia. A francia filozófia 1940 után”; in: *Helikon* 2007/1-2, 273-293.o.
4. „Le problème de l'altérité dans l'herméneutique de Hans-Georg Gadamer”; in: Ferrari, J. – Kelemen J. – Harmati G. (szerk.): *Le même et l'autre. Identité et différence. Actes du XXXIème Congrès International de l'Association des Sociétés de Philosophie de Langue Française.* Eötvös University Press – J. Vrin, Budapest – Paris 2007.
5. „Hannah Arendt és Hermann Broch”; 2000, 2007 december, 58-66.o.

6. „Labor, Work and Action in Arendt’s Political Existentialism”; in: Hagedorn, L. – Staudigl, M. (sszerk.): *Über Zivilisation und Differenz. Beiträge zu einer politischen Phänomenologie Europas*. Königshausen & Neumann, Würzburg 2007. 277-284.o.
7. „Arendt und Broch: Roman und Moderne”; in: Kiss E. – Lützel, P.M. – Rác G. (Hg.): *Hermann Brochs literarische Freundschaften*. Stauffenburg, Tübingen 2008. 305-318.o.
8. „Az ítélőerő Arendt gondolkodásában”; in: Balogh L. – Bíró-Kaszás É. (szerk.): *Fogódzó nélkül. Hannah Arendt olvasókönyv*. Kalligram, Pozsony 2008. 307-317.o.
9. „Les sans-État et les droits de l’homme”; *VERBUM. ANALECTA NEOLATINA* 2008 június. 7-13.o.
10. „Gadamer hermeneutische Kunstauffassung”; in: *ESTETIKA. The Central European Journal of Aesthetics* XLV 2008 Nr. 2., 129-155.o.
11. „Verstehen und Auslegung beim frühen Heidegger”; in: Barbara Merker (Hg.): *Verstehen nach Heidegger und Brandom. Phänomenologische Forschung*. Beiheft 3. Meiner, Hamburg 2009. 47-60.o.
12. „Hannah Arendts existenzialistisches Politikauffassung”; in: Beiträge des Deutschen Kongresses für Philosophie „Lebenswelt und Wissenschaft” 2008. szeptember 15-18. Universität Duisburg-Essen.
13. „Hegel és Gadamer”; in: *Világosság* 2008/3-4. 175-185.o.
14. „Közösség és nemzet hermeneutikai nézőpontból”; in: Nyíró Miklós (szerk.): *Hans-Georg Gadamer – egy 20. századi humanista*. L’Harmattan, Budapest 2009. 203-221.o.
15. „Charles Taylor Rawls-kritikája” (nyomdában)
16. „La dialogicité de l’herméneutique philosophique”; in: *VERBUM. ANALECTA NEOLATINA* 2009
17. „Öffentlichkeit bei Jaspers und Arendt” (nyomdában)

Ullmann Tamás

Könyvfejezet:

1. *Filozófiatörténet*. Szerk. Boros Gábor. Akadémia, 2007. Fejezetek: *Kant, Schopenhauer, Kierkegaard, Spiritualisztikus tendenciák, 20. századi “kontinentális” filozófia*. 813-837.o., 912-934.o., 955-1050.o.

Tanulmányok:

1. *Morale et action chez Kant et Nietzsche*. In: *Offres - Philosophie de l'action*. Actes de l'Université Européenne d'Été de Prague. Ed.: Ondrej Svec – Ciprian Mihali. Idea, Cluj, 2005. 77-93.o.
2. *Die zwei Dimensionen des Sinnes*. In: *Phenomenology 2005*, Vol. IV. *Selected Essays from Northern Europe*. Ed. Hans Rainer Sepp – Ion Copoeru. Bucharest, Zeta Books, 2007. p.771-803.
3. *Identité et intériorité*. In: *Le même et l'autre*. Actes du XXXIème Congrès International de l'ASPLF. Eötvös University Press/Vrin, Paris/Budapest, 2007. CD melléklet. 345-350.o.
4. *Phänomenologische Analyse der Verantwortung bei Patočka und Lévinas*. In: *Über Zivilization und Differenz. Beiträge zu einer politischen Phänomenologie Europas*. Hrsg. Ludger Hagedorn und Michael Staudigl. Königshausen – Neumann, Würzburg, 2008. 147-160.o.
5. *Approches phénoménologiques du phénomène de la vie*. In: *Studia Universitatis Babeş Bolyai – Philosophia*. 2008/1-2. pp. 3-16.
6. *Interszubbjektivitás, erosz, barátság*. In: *Lábjegyzetek Platónhoz. A barátság*. Szerk. Dékány András, Laczkó Sándor. Szeged, Librarius, 2005. 306-316.o.
7. *Az interioritás és a lélek ismerete*. In: *Lábjegyzetek Platónhoz. A lelkiismeret*. Szerk. Dékány András, Laczkó Sándor. Szeged, Librarius, 2006. 291-304.o.
8. *Kant és a hattyú*. In: *Holmi* 2007/3. 241-253.o.
9. *Lévinas, az alteritás filozófusa*. In: *Helikon* 2007/1-2. 204-216.o.
10. *Analitikus és kontinentális filozófia*. In: *Filozófiai Szemle*. 2006/3-4. 227-251.o.
11. *Affinitás, képzelőtehetség és természet*. In: *Világosság* 2008/2. 91-102.o.
12. *Őrök visszatérés és gyűlölet*. In: *Lábjegyzetek Platónhoz. A gyűlölet*. Szerk. Dékány András, Laczkó Sándor. Szeged, Librarius, 2008. 234-244.o.
13. *A megtalált tapasztalat könyve (Tengelyi László: Tapasztalat és kifejezés)*. In: *Holmi* 2008/4. 566-570.o.
14. *Aspektuslátás és sematizmus*. In: Kenéz László – Rónai András (szerk): *A dolgok és a (szavak)*. Budapest, L'Harmattan, 2008. 225-241.o.
15. *A változás tapasztalata*. In: *Aspecto* 2008/1. 77-98.o.

16. *A látványosság anarchiája*. In: Bokody Péter, Szegedi Nóra, Kenéz László (szerk.): *Transzcendencia és megértés. Lévinas etikája és metafizikája*. L'Harmattan, Budapest, 2008. 108-122.o.

A két könyv, a kismonográfia terjedelmű könyvfejezet, valamint a 33 tanulmány alapján elmondható, hogy az OTKA által támogatott 4 éves kutatási periódus hasznos és termékeny időszak volt. A tanulmányok megírása mellett számos konferencián vettünk részt és az egyetemi oktatás keretében is előadásokon és szemináriumokon foglalkoztunk a XX. századi kontinentális filozófiával. Ezek a tevékenységek mind elősegítették, hogy a kutatási tervben foglalt célt meg tudjuk valósítani.

Az elkészült mű szinopszisa

A XX. századi kontinentális filozófiát feldolgozó könyv megírása során elsősorban az a cél vezetett minket, hogy olyan filozófiatörténeti kézikönyvet kapjon kézbe az olvasó, amelyik alapján képes lesz tájékozódni a legmodernebb filozófiai eszmék területén. A kézikönyv fejezetei nem a XX. századi gondolkodás problémátörténeti feldolgozására törekzenek. A megközelítés elsősorban egy-egy irányzatot próbál körülhatárolni és azon belül egy-egy életművet a lehető legrészletesebb és leginformatívabb módon megvilágítani.

Az írások célközönségét elsősorban azok a filozófusok jelentik, akik nem a XX. századi filozófiával foglalkoznak vagy nem ennek ún. kontinentális változatával, másodsorban azoknak a humán- és társadalomtudományokkal foglalkozó elméleti szakembereknek lehet hasznára ez a bevezetés, akik az adott tématerülettel kapcsolatos uralkodó filozófiai vitákkal, vagy az elméleti álláspontok filozófiai hátterével szeretnének behatóbban foglalkozni. A szöveg tehát nem alapozó bevezetést kíván nyújtani az olvasónak, vagyis bizonyos filozófiatörténeti ismereteket már feltételez. A könyv önálló és belső összefüggéssel rendelkező nagyobb egységekből áll. A kötet főbb egységeit a fenomenológia, a hermeneutika és egzisztencializmus, a francia fenomenológia, a neomarxizmus és Frankfurti Iskola, a strukturalizmus, a posztstrukturalizmus, a dekonstrukció és a posztmodern gondolkodás című fejezetek alkotják. Ez a felosztás persze nem problémátlan, hiszen sok olyan szerzőről esik a szó, akik semmilyen irányzathoz nem sorolhatók, sőt éppen hogy mindenféle irányzat alól ki akarják vonni a gondolkodásukat. Azt mondhatnánk, hogy a XX. századi kontinentális filozófia legfontosabb gondolkodói mind ilyenek. Mégis megfigyelhető

bizonyos tematikus, módszertani és gyakran stiláris rokonság az egyes gondolkodók között. Ezt a tematikus és gondolkodásbeli rokonságot szeretnénk volna érzékeltetni, de a legfőbb vezérlőelvünk egy-egy életmű belső szerkezetének és fejlődésének világos bemutatása volt.

A fejezetek felépítésénél az elsődleges szempont az áttekinthetőség és az érthetőség volt. A filozófiatörténet egyetlen szerzője sem egyszerű olvasmány, a XX. századi filozófia pedig különösen bonyolult keveréke a filozófiai, kultúrtörténeti és tudományos összefüggéseknek. Reméljük, sikerült a népszerű leegyszerűsítés és a kizárólag szakmabelieknek szóló technikai nyelvezet két szélsőségének csapdáját elkerülni és világos, informatív, érdekes olvasmánnyá tenni a kortárs gondolkodás legjelentősebb életműveit.

Fejezetek:

1. A fenomenológia fejezet súlypontját Edmund Husserl életműve jelenti. A fenomenológia megszületése különlegesen fontos eseménye a XX. századi filozófiának, mert az ún. kontinentális filozófiák jó része közvetlenül vagy közvetve kapcsolódik a fenomenológia kezdeményeihez. A Husserlről szóló részben részletesen bemutatjuk a fenomenológia eszméjének a kialakulását, majd a transzcendentális fenomenológia legfontosabb összetevőit, végül a történetiség és az életvilág fogalmára épülő kései gondolkodást. A fenomenológiai mozgalom történetének felvázolása után a mozgalom egymást követő generációinak legfontosabb tagjai kerülnek bemutatásra: Max Scheler, Nicolai Hartmann, Eugen Fink, Roman Ingarden és végül – a kelet európai fenomenológia képviselőjeként – Jan Patočka.
2. A Hermeneutika és egzisztencializmus című fejezet Wilhelm Dilthey tárgyalásával kezd, aki a hermeneutika fontos képviselője a XX. század elején. Historizmushoz fűződő viszonya és a szellemtudományok alapvetésének programja mérvadóan befolyásolja a későbbi tudományfilozófiai vitákat. Martin Heidegger és Karl Jaspers az egzisztencializmus legfontosabb németországi képviselői, Heidegger pedig ezen túlmenően a múlt század egyik legnagyobb hatású gondolkodója, akinek a létkérdésre irányuló gondolkodói útját a fejezet részletesen tárgyalja. A filozófiai hermeneutika legfontosabb képviselője Hans-Georg Gadamer, elképzeléseit fő művéhez viszonyítva elemzi a fejezet. Hannah Arendt és Charles Taylor olyan politikafilozófiai elképzeléseket dolgoztak ki, melyeket erősen inspirált az egzisztencializmus.
3. A Neomarxizmus és Frankfurter Iskola című fejezet Lukács György filozófiáját tárgyalja elsőként, nagyobb teret szentelve premarxista és nyugati marxista korszakának. A szöveg elemzi a Frankfurter Iskola két legfontosabb gondolkodójának, Max Horkheimernek és Theodor W. Adornonak gondolati útját. Walter Benjamin tevékenysége több szálon

kapcsolódik az Iskola tevékenységéhez, történelemfilozófiája, művészetfilozófiája jelentősen befolyásolja a század gondolkodását.

4. A francia fenomenológia című fejezet bemutatja a fenomenológia második világháború utáni francia fejlődését, különös tekintettel azokra a tematikus és módszertani újításokra, amelyek ezt a fejlődést jellemzik. A francia fenomenológia a test, az egzisztencia, a konkrétum, a Másik fogalmai mentén új területeken alkalmazta a fenomenológiai módszert. Jean-Paul Sartre, Maurice Merleau-Ponty, Emmanuel Lévinas és Paul Ricoeur munkái jelentős újítást jelentettek és termékenyítőleg hatottak nem csak a filozófiában, de a társadalomtudományok szélesebb területén is.
5. A strukturalizmusról szóló fejezet először magát a strukturalista elméletet és ennek újdonságát igyekszik tisztázni, azt a változást, amit sokan az 50-es évek elején forradalmi átalakulásnak véltek. Ehhez szükség van a strukturalizmus elméletének és módszertanának rövid ismertetésére. Ezt követően a strukturalizmus legfontosabb gondolkodóinak és rajtuk keresztül legfontosabb tématerületeinek bemutatása következik. Claude Lévi-Strauss az antropológiában, Roland Barthes az irodalomelméletben, Jacques Lacan a pszichoanalízisben, Louis Althusser pedig a marxista történelemelméletben alkalmazta a strukturalista szemléletet.
6. A ún. posztstrukturalista gondolkodók a strukturalizmus eredményeinek kritikai felülvizsgálatából indultak ki és nagyon sokféle irányban tájékozódtak. Közülük a két legfontosabb gondolkodó, Michel Foucault és Gilles Deleuze életművét tárgyaljuk. Igyekeztünk ezeket a nagyon komplex és szerteágazó gondolati képződményeket világosan és közérthetően bemutatni.
7. A dekonstrukció gondolatköre mindenek előtt Jacques Derrida nevéhez köthető, ezért a dekonstrukcióról szóló fejezet az ő életművének bemutatására épül. A bemutatás vezérfonalát először a filozófia alapfogalmainak kritikája jelenti, majd a derridai módszer különféle területekre, például az irodalomelmélet területére való alkalmazása. Az ő esetében is olyan szerzőről van szó, aki mindenütt jelen van a XX. századi elméleti vitákban, gondolatainak világos bemutatása azonban igen nehéz. A fejezet erre tesz kísérletet.
8. A posztmodernről szóló fejezet két szerző, Jean-François Lyotard és Jean Baudrillard művein és gondolatain keresztül próbálja bemutatni ezt az ugyancsak mindenütt használt, de nem mindenütt kellőképpen értett fogalmat illetve szellemi alakzatot.

Összefoglalás

Úgy gondoljuk, hogy sikerült a pályázati tervben kitűzött célt elérni és megvalósítottuk azt, amit vállaltunk. A XX. századi kontinentális filozófia történetét feldolgozó kézikönyv szövege elkészült és kisebb-nagyobb javítások, pontosítások, kiegészítések után a közeljövőben meg is jelenhet.

Köszönjük az OTKA támogatását.

Budapest, 2009 szeptember 10.

Olay Csaba

Ullmann Tamás

Függelék

Az elkészült és CD-n leadott szöveg tartalomjegyzéke
(12-es betűméret, 1,5-es sorköz, 434 oldal)

Tartalomjegyzék

Bevezetés	1
Első fejezet: Fenomenológia	2
Edmund Husserl	2
1. A fenomenológia kialakulása	4
1.1. A pszichologizmus ellen	5
1.2. A tudat intencionalitása	6
1.3. Jelentéelmélet	8
1.4. Kategoriális szemlélet	10
2. A transzcendentális fenomenológia	13
2.1. Időtudat	13
2.2. Redukció	15
2.3. Konstitúció	17
2.4. Transzcendentális idealizmus	18
2.5. Konstitúciók	19
3. A kései fenomenológia	21
3.1. Genetikus fenomenológia	21
3.2. Interszubjektivitás	23
3.3. Életvilág	24
3.4. Történetiség	26
A fenomenológiai mozgalom	29
1. A fenomenológiai mozgalom kezdete és a realiztikus fenomenológia	30
1.1. Max Scheler	32
1.1.1. Scheler és a fenomenológia	33
1.1.2. Kései korszak	37
1.2. Nicolai Hartmann	38
2. A fenomenológiai mozgalom második generációja	41
2.1. Eugen Fink	41
2.1.1. Husserl hatása alatt	42
2.1.2. Az ontológiától a kozmológiáig	45
2.2. Roman Ingarden	48
2.3. Jan Patočka	50
2.3.1. A természetes világ fenomenológiája	51
2.3.2. Az aszjektív fenomenológia	53
2.3.3. Negatív platonizmus	54
2.3.4. Felelősség	56
Második fejezet: Hermeneutika, egzisztencializmus	59

Wilhelm Dilthey	59
1. Bevezetés a szellemtudományokba	61
2. Leíró és taglaló pszichológia	64
3. A hermeneutika keletkezése	65
4. A történelmi világ felépítése és a világnézet-tipológia	67
Martin Heidegger	70
1. Útban a <i>Lét és idő</i> felé	71
2. Létkérdés és egzisztenciális analitika	74
3. Világban-való-lét	75
4. Időiség	77
5. A fordulat	78
Karl Jaspers	83
1. A világnézetek pszichológiája	83
2. Filozófia	84
3. Határhelyzet	86
4. Önmaga és szabadság	90
Hans-Georg Gadamer	95
1. Hermeneutika	95
2. Igazság és módszeres megismerés	96
3. A művészet hermeneutikai elemzése	97
4. Megértés a szellemtudományokban	100
5. Hatástörténet és horizontösszeolvadás	105
6. Tapasztalat és a kérdés és válasz dialektikája	106
7. Dialógus és nyelviség	107
Hannah Arendt	109
1. Totalitarizmus	109
2. Antiszemitizmus és imperializmus	110
3. Totális uralom	112
4. A közéleti életforma rehabilitálása	113
5. Az emberi tevékenységek tipológiája	114
6. Cselekvés, önmegmutatás, pluralitás	114
7. Nyilvános tér és politika	115
8. Forradalom	117
9. A szellem élete	119
Charles Taylor	121
1. Önértelmező élőlény	122
2. A modern identitás kialakulása	126
3. Politikai következmények: az elismerés politikája	128

Harmadik fejezet: Neomarxizmus és Franfurti Iskola

Lukács György	133
1. A lélek tragédiája	133
2. A regényforma mint modernitáselmélet	135
3. Forradalmi marxizmus: történelem és osztálytudat	137
4. Az eldologiasodott társadalom	139
5. Az eldologiasodott szellem	141
6. Forradalom	143
7. Ortodox marxizmus	145

Max Horkheimer	149
1. Hagományos és kritikai elmélet	149
Theodor W. Adorno	154
1. Az önpusztító felvilágosodás	155
2. Negatív dialektika	163
3. Esztétikai elmélet	165
Walter Benjamin	169
1. Nyelvfilozófia	170
2. Ismeretkritika	173
3. Művészet és technikai sokszorosíthatóság	176
4. A passzázs-mű és történelmi materializmus	178
Jürgen Habermas	183
1. A nyilvánosság szerkezetváltozása	184
2. Megismerés és érdek	185
3. Kommunikatív cselekvés	187
Negyedik fejezet: Francia fenomenológia	193
Jean-Paul Sartre	195
1. A tudat új meghatározása	197
2. <i>A lét és a semmi</i>	201
2.1. Semmi, szabadság, szorongás	202
2.2. Időbeliség, vágy, transzcendencia	205
2.3. Interszubjektivitás és testiség	208
2.4. Szabadság, szituáció, cselekvés	210
3. Az egzisztencializmus	212
4. Egyén és közösség	213
Maurice Merleau-Ponty	218
1. Test és észlelés	
1.1. A megtestesült értelem fenomenológiája	219
1.2. Az észlelés elsődlegessége	222
1.3. Testi kötődés a világhoz	225
1.4. Dinamizmus és kreativitás	228
1.5. Az észlelt világ és az időiség	228
2. Fenomenológia és egzisztencia	230
3. A kései ontológia	233
Emmanuel Lévinas	238
1. Az ontológia meghaladása	240
2. A totalizálás ellen	242
3. Az etika szemben a művészi és a vallási fenségessel	248
4. A nyelvi fordulat	250
Paul Ricoeur	256
1. Eidetikus és egzisztenciális fenomenológia	257
2. A szimbólumok hermeneutikája	261
3. A szöveg hermeneutikája	265
4. Narratív identitás	268
Ötödik fejezet: Strukturalizmus	272
1. A strukturalizmus jellemzői	274
2. Strukturalizmus a nyelvészetben	276

3. A francia strukturalizmus	279
Claude Lévi-Strauss	283
1. A teoretikus program	284
2. A rokonság	289
3. A klasszifikáció	291
4. Mítoszok	292
Roland Barthes	295
1. Az írás problémája	296
2. A mítosztól a szemiológiáig	298
3. A struktúrától a szövegig	300
4. Test, öröm, szöveg	303
Jacques Lacan	307
1. A tükör-stádium	308
2. A tudattalan és a nyelv	311
3. Vágy	315
Louis Althusser	320
1. Marx újraértelmezése	320
2. Struktúra és cezúra	321
3. Ideológia	324
Hatodik fejezet: Posztstrukturalizmus	326
Michel Foucault	328
1. Tudás és archeológia	
1.1. Örület és klinikum	330
1.2. Episztémé és archeológia	334
2. Genealógia és hatalom	340
3. A szubjektum önkonstitúciója és az önteremtés etikája	346
Gilles Deleuze	350
1. Gondolkodás	351
1.1. Mentális portrék	352
1.2. A keletkezés filozófiája	358
1.3. A keletkezés logikája	363
2. Politika	365
3. Esztétika	370
Hetedik fejezet: Dekonstrukció	373
Jacques Derrida	377
1. A dekonstrukció születése	379
1.1. Husserl	380
1.2. A strukturalizmussal szemben	384
2. A szemiológiától a grammatológiáig	386
2.1. Alapfogalmak	387
2.2. Az írás	392
2.3. Grammatológia	395
3. Az írás mint általános modell	
3.1. Írás és technika	397

3.2. Szöveg és irodalom	398
4. Dekonstrukció és etika	400
4.1. Kísértetek	400
4.2. Egy új etika felé	402
Nyolcadik fejezet: A posztmodern	406
Jean-François Lyotard	408
1. A fenomenológia, a strukturalizmus és a marxizmus kritikája	409
2. A posztmodern	411
3. <i>Différend</i>	416
4. A fenséges esztétikája	421
Jean Baudrillard	425
1. A fogyasztás kultúrája	426
2. Hiperrealitás	427
3. A rossz problémája a posztmodern korban	431